

EHKÄISEVÄ TYÖ VARSINAIS- SUOMEN KUNNISSA 2018

KYSELY VARSINAIS-SUOMEN HYTE-KOORDINAATTOREILLE

**kimpassa
allihopa**

sote- ja
maakuntaudistus
Varsinais-Suomi

1 JOHDANTO

Varsinais-Suomen sote- ja maakuntauudistuksessa on nostettu näkyvästi esiin asukkaiden hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen vaikuttaa suoraan korjaavien palveluiden tarpeeseen ja siksi se kytkeytyy sote-uudistuksen kahteen keskeiseen tavoitteeseen: hyvinvointi- ja terveyserojen kaventumiseen sekä sote-kustannusten kasvun hillintään.

Keväällä 2018 Varsinais-Suomessa perustettiin kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen (hyte-) verkosto, johon kuuluvat kuntien hyte-koordinaattorit. Verkoston tavoitteena on tehdä kuntien hyte-työ näkyväksi maakunnan sisällä. Pitkällä aikavälillä tavoitellaan yhteisiä käytäntöjä ja kehittämishankkeita koko Varsinais-Suomeen sekä työkaluja ja vertaistukea edistämistyötä tekeville kuntien työntekijöille.

Kuntien hyte-työ on hyvin laaja-alaista ja monimuotoista. Yksi osa sitä ovat erilaiset pahoinvointia, sairauksia tai syrjäytymistä ehkäisevät toimet. Ehkäisevää työtä tehdään poikkileikkaavana lähes kaikissa kunnan palveluissa. Tyypillisiä ehkäisevän työn muotoja kunnassa ovat muun muassa ehkäisevä lastensuojelutyö, ehkäisevä päihdetyö ja rahapelihaittojen ehkäisy sekä lähisuhdeväkivallan ehkäisy, asunnottomuuden ja syrjäytymisen ehkäisy.

Varsinais-Suomen kuntien hyte-koordinaattoreille tehtiin syyskuussa 2018 kysely kuntien ehkäisevän työn käytänteistä ja resursseista. Kysely keskittyi lähisuhdeväkivallan ehkäisy-työhön ja ehkäisevään päihdetyöhön. Kyselyssä sivuttiin myös ehkäisevää mielenterveystyötä, koulukiusaamisen ehkäisyä ja perheille tarjottavaa tukea. Varsinais-Suomessa on 27 kuntaa, joista kyselyyn vastasi 21 kuntaa.

Kyselyn avulla kerättiin tietoa Varsinais-Suomen sote- ja maku-muutosorganisaation valmistelutyöhön: maakunnan kunnille tarjoaman asiantuntijatuen ja sote-palveluntuottajien sopimusohjauksen suunnitteluun. Kyselyn tarkoituksena oli kartoittaa kuntien nykytila sekä varmistaa, että nykyiset ehkäisevän päihdetyön ja väkivallanehkäisytyön hyvät käytännöt ja toimivat paikalliset toiminta- ja yhteistyömallit eivät katoa uusissa maakunta ja sote-rakenteissa.

Taulukko 1. Kyselyyn vastanneet kunnat

Aura
Kaarina
Kemiönsaari
Kustavi
Lieto
Loimaa
Marttila
Masku
Naantali
Oripää
Paimio
Parainen
Pyhäranta
Pöytyä
Raisio
Salo
Sauvo
Somero
Turku
Uusikaupunki
Vehmaa

2 LÄHISUHDEVÄKIVALLAN EHKÄISY VARSINAIS-SUOMESSA

Lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisytyö on kunnan tehtävä ja lähisuhdeväkivaltaan puuttuminen kuuluu kaikille kunnan hallinnonaloille.

THL suosittaa, että lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisytyön tulee sisältyä kuntien hyvinvointistrategioihin ja turvallisuussuunnitelmiin omiana toimintaohjelmanaan. Suosituksen mukaan jokaisessa kunnassa tulee olla väkivallan ehkäisytyön koordinaattori, joka huolehtii poikkihallinnollisen ja moniammatillisen työn toimivuudesta.

Varsinais-Suomen kyselyyn vastanneista kunnista 14 kuntaa on nimennyt lähisuhdeväkivallan ehkäisytyöstä vastaavan henkilön. Yhdelläkään vastuuhenkilöllä ei ole määritelty lähisuhdeväkivallan ehkäisytyöhön käytettävää työaikaa, vaan työtä tehdään muiden tehtävien ohella.

Kuudessa kunnassa (Kustavi, Marttila, Parainen, Raisio, Salo ja Turku) on tehty lähisuhdeväkivallan ehkäisytyön suunnitelma tai se on sisällytetty muuhun suunnitelmaan.

Lähisuhdeväkivallan ehkäisytyön menetelmistä MARAK-malli on käytössä Turussa ja Salossa. MARAK on Englannista lähtöisin oleva menetelmä, jolla pyritään auttamaan vakavaa parisuhdeväkivaltaa kokeneita uhreja tai sen uhan alla eläviä henkilöitä. MARAK-mallissa moniammatillinen työryhmä laatii väkivallan uhrille tai uhan alla elävälle henkilölle turvasuunnitelman ja tätä kautta parantaa uhrin turvallisuutta.

Laajemmin Varsinais-Suomessa on levinnyt Luotsi-toimintamalli. Luotsi-malli on Varsinais-Suomen Lupa Auttaa! -hankkeen ja Turun ensi ja turvakoti ry:n yhdessä kehittämä lähisuhdeväkivallan ehkäisymalli. Luotseja on koulutettu maakunnassa jo 16 kuntaan sivistys-, sosiaali- ja terveysaloille yhteensä 180 ammattilaista. Viidelle alueelle (Lieto, Kaarina Raisio, Salo ja Uusikaupunki) on perustettu ohjausryhmät huolehtimaan Luotsien moniammatillisen verkoston tapaamisista. Osassa alueita on myös koottu alatyöryhmiä ammattialoittain, esimerkiksi varhaiskasvatuksen ja ikäihmisten Luotsit.

Luotsit huolehtivat alueella oman ammattiryhmänsä tietotaidon ylläpidosta liittyen turvattomuuden (mm. koulukiusaaminen) ja väkivallan kohtaamiseen järjestäen omalle toimialueelleen ammattilaisten koulutusta. Luotsit laativat alakohtaiset turvakansiot esim. kouluun ja perehdyttävät uudet työntekijät. Luotsit vahvistavat alueen ennaltaehkäisevää työtä.

Aluehallintovirasto huolehtii yhteydenpidosta Luotsi-ohjausryhmiin ja välittää tietoa koulutuksista. Aluehallintovirasto on lupautunut järjestämään jokaiselle Luotsi-ryhmälle oman alan syventävää koulutusta kerran vuodessa. THL:n väkivaltaverkosto Hyvinvointi- ja Valtion palvelut osastolta on aktiivisesti mukana tukemassa Luotsien verkostomaista jatkokoulutustautumista.

Taulukossa 2 on yhteenveto lähisuhdeväkivallan ehkäisytyön toimintamalleista ja resursseista Varsinais-Suomen kunnissa. Vastuuhenkilö on nimetty lähes kaikkiin kuntiin, mutta resursseja tai työaikaa lähisuhdeväkivallan ehkäisytyöhön on niukasti. Toisaalta koordinaatio on perusta lähisuhdeväkivallan ehkäisytyön tekemiselle, sillä itse käytännön työtä tekevät kaikille asiakastyössä olevat. Koulutuksen, tiedon jaon, toimintamallien ja selkeiden toimintaohjeiden kautta lähisuhdeväkivallan ehkäisyä saadaan levitettyä kunnan eri palveluihin ilman erillistä resursointia.

Luotsi-malli sai Varsinais-Suomen kyselyssä selkeästi eniten mainintoja, vaikka kaikki kunnat, joihin Luotseja on koulutettu, eivät nostaneetkaan sitä kyselyvastauksissaan esiin. Kyselyyn vastanneet tahot eivät ehkä ole tunteneet koko kunnan ehkäisevän työn käytäntöjä, ja tietoja on jäänyt tästä syystä puuttumaan. Toisaalta jonkin kunnan henkilöstöä on voinut osallistua Luotsi-koulutukseen ilman että toimintamallin käyttöönotosta on sen kummemmin sovittu kunnan sisällä.

Taulukko 2 Lähisuhdeväkivallan ehkäisytyön vastuuhenkilöt, toimintamallit ja resurssit

	Vastuuhenkilö	Suunnitelma	Toimintamallit	Resurssit
Aura	Sirpa Kunnas, sosiaalijohtaja Sosiaali- ja terveystoimi	-	Loimaan seutukunnan Ankkuri	Ei resursseja
Kaarina	-	-	Luotsi	Luotsi-koulutus, nyt tarkoitus juurruttaa arkeen
Kemiön- saari	-	-	-	-
Kustavi	Marika Lehtinen, sosiaalijohtaja Sosiaalitoimi	On tehty	Luotsi	Hyvin pienillä resursseilla
Lieto	Anne Vainio, vastaava terveydenhoitaja, Lastenneuvola	-	Luotsi	Luotsit koulutettu yksiköihin.
Loimaa	-	-	Ankkuri	-
Marttila	Marja Eltonen, sosiaalityöntekijä Sosiaalitoimi	On tehty	-	-
Masku	-	-	-	-
Naantali	Maria Kari, perheohjaaja Perhepalvelut	-	-	Osana perustyötä
Oripää	Kati Rekola sosiaalijohtaja Sosiaalitoimi	-	-	-
Paimio	-	-	-	Yksi työntekijä Luotsi-koulutuksessa, kouluttaa muut marraskuussa
Parainen	-	On tehty	-	-
Pyhärinta	Hanna Piironen, palvelu- ja kehityspäällikkö, Sosiaalitoimi	-	-	-
Pöytyä	(työntekijä virkavapaalla)	-	-	-
Raisio	Hannele Elo-Kuru, johtava sosiaalityöntekijä, Perhepalvelut	Sisältyy hyvinvointi- suunnitelmaan	Luotsi	Yhteistyö Lape-hankkeen kanssa
Salo	Marita Päivärinne, terveyden edistämisen koordinaattori, Hyvinvointipalvelut/Terveyspalvelut	On tehty	MARAK Luotsi Trappan	20 Luotsia koulutetaan syksyllä, neuvotellaan Trappan-koulutuksesta ja tekijätyöhön liittyvästä koulutuksesta
Sauvo	Mirja Niemelä, perhetyöntekijä Sosiaalitoimi	-	Luotsi	Luotsia käytetty lastensuojelussa
Somero	Taru Nordlund, perus- turvajohdaja, Perusturvatoimi	-	Perheneuvonta Team Otso Pyydä apua-nappi	Perheneuvonnan palvelut yhteistyössä Someron seurakunnan kanssa, Matalan kynnyksen moniammatillinen Team Otso -työryhmä ja Pyydä apua - nappi kaupungin verkkosivuilla
Turku	Marjukka Takala, terveydenhoitaja / seksuaaliterapeutti, Hyvinvointitoimiala	Palveluopas lähisuhde- väkivallan uhreille tarkistetaan vuosittain	MARAK	Toimintamalleista käytössä Marak (moniammatillinen riskinarviointi työryhmä. Kokoontuu 1 krt / kk). Marak työ keskittyy uhrin auttamiseen vakavassa lähisuhde väkivallassa
Uusi- kaupunki	Uki nimeää syksyllä 2018 oman lähisuhdeväkivallan ehkäisytyön koordinaattorin	-	Luotsi	Uki on mukana Luotsi-koulutuksessa.
Vehmaa	Heli Antikainen-Pauna, Hallinto- ja taloussuunnittelija, Keskushallinto	-	-	-

3. EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ VARSINAIS-SUOMESSA

Ehkäisevän päihdetyön rakenteita on selvitetty valtakunnallisilla kyselyillä vuosina 2001, 2011, 2013 ja 2016¹. Lounais-Suomen aluehallintovirasto on vastannut Varsinais-Suomen ja Satakunnan selvityksistä, joista viimeisin on tehty syksyllä 2016.² Lähisuuhdeväkivallan osalta tai muun ehkäisevän työn osalta Varsinais-Suomen kuntien tilannetta ei ole aikaisemmin selvitetty.

Ehkäisevän päihdetyön selvityksillä on kartoitettu työn toteuttamisen kannalta keskeisiä lakisääteisiä tai suosituksena olevia rakenteita: onko kuntiin nimetty 1) ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö, 2) ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama monialainen työryhmä, 3) ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä sekä 4) ajantasainen toimintasuunnitelma, johon ehkäisevä päihdetyö sisältyy. Sitä, mitä toimenpiteitä tai hyviä käytänteitä kunnat ehkäisevässä päihdetyössä toteuttavat, ei valtakunnallisissa kyselyissä selvitetty. Tästä syystä tässä Varsinais-Suomen kyselyssä paino oli työn sisällöissä ja resursseissa.

Ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö tai koordinaattori on nimetty lähes kaikkiin vastanneisiin kuntiin. Vain 2 kuntaa 21:stä ei ollut nimennyt vastuuhenkilöä. Ehkäisevään päihdetyöhön käytettävää työaikaa ei kuitenkaan ole määritelty muille kuin Turun ja Salon ept-yhdyshenkilöille.

Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava monialainen ryhmä oli nimetty 13 kunnassa: Kaarinassa, Liedossa, Marttilassa, Maskussa, Naantalissa, Paimiossa, Paraisilla, Pöytyällä, Raisiossa, Salossa, Somerolla, Uudessakaupungissa ja Vehmaalla. Vain harva kunta oli nimennyt virallisen toimielimen (lautakunnan, kunnanvaltuuston tai kunnanhallituksen) vastuutahoksi. Aluehallintoviraston vuonna 2016 tekemän selvityksen mukaan 17 kuntaa oli nimennyt virallisen toimielimen.

Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelma tai strategia oli tehty tai sisällytetty muuhun kunnan toimintaohjelmaan tai strategiaan 8 kunnassa: Kustavi, Naantali, Paimio, Parainen, Raisio, Salo, Somero ja Uusikaupunki. Aluehallintoviraston vuonna 2016 tekemässä selvityksessä 21 kuntaa oli sisällyttänyt ehkäisevän päihdetyön esim. hyvinvointikertomukseen tai seudulliseen mielenterveys- ja päihdesuunnitelmaan. Kysymys oli tässä kyselyssä muotoiltu eri tavalla, mikä saattaa selittää huonon tulosta.

Taulukossa 3 on esitetty ehkäisevän päihdetyön rakenteet ja resurssit kyselyyn vastanneissa kunnissa.

¹ Warpenius K. (2002). Kuka ottaisi vastuun?: Ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöverkoston perustamisen arviointi. Raportteja / Stakes: 270.

Strand, T. [Ehkäisevä päihdetyö Suomessa 2011](#) - Missä menemme, minne haluamme? (2011). THL, Raportti 37/2011.

Markkula J., Fors R., Hamilas M., Heimala H., Kejonen A., Kokkonen T. & Tamminen I. [Ehkäisevän päihdetyön rakenteet kunnissa 2013](#). (2014). THL, Tutkimuksesta tiiviisti 15/2014.

Markkula, J., Warpenius, K. Ehkäisevän päihdetyön rakenteet kunnissa 2016 - sote- ja maakuntauudistuksen kynnyksellä. (2017) THL, Tutkimuksesta tiiviisti : 15/2017.

² Taulu, A. (2016). Ehkäisevän päihdetyön rakenteet Lounais-Suomen aluehallintoviraston toimialueen kunnissa vuonna 2016. Aluehallintovirastojen julkaisuja 25/2017

Taulukko 3 Ehkäisevän päihdetyön rakenteet Varsinais-Suomen kunnissa 2018

Kunta	Ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö, ammattinimike ja toimiala	Työ-aika	Toimielin	Toiminta-ohjelma
Aura	Merja Männikkö, terveyden edistämisen yhdyshenkilö Terveystoimi	Ei	Ei	Ei
Kaarina	Hanna Inkeroinen, hyvinvointi-koordinaattori Hallintopalvelut	Ei	Kaupunginhallitus	Ei
Kemiön-saari	Jaana Eriksson, nuorisotyön koordinaattori, Vapaa-aikatoimi	Ei	Ei	Ei
Kustavi	Maritta Jalonen, vapaa-aikasihteeri, Vapaa-aika-, nuoriso- ja liikuntatoimi	Ei	Ei	Päihde- ja mielenterveysstrategia
Lieto	Riikka Helenius, erityisnuorisotyöntekijä, Sivistyspalvelut	Ei	Päihdeyhteis-työryhmä	Ei
Loimaa				
Marttila	Marika Hirvensalo, sosiaaliohjaaja Sosiaalitoimi	Ei	Sosiaalilautakunta	Liedon kunnan tekemä
Masku	Jatta Ihaksi, nuorisotyön koordinaattori, Hyvinvointipalvelut	Ei	Ennaltaehkäisevä päihdetyön työryhmä	Ei
Naantali	, terveydenhoitaja, Terveysdenhuolto	Ei	Mielenterveys- ja päihdetiimi	Hyväksytty soteltk:ssa viime vuonna
Oripää	Kati Rekola, sosiaalijohtaja, Sosiaalitoimi	Ei	Ei	Ei
Paimio	Mia Lemberg, vapaa-aikatoimen päällikkö Vapaa-aikapalvelu	Ei	EPT-työryhmä	Paimion hyvinvointikertomus
Parainen	Harri Keränen, päihdetyöntekijä Sosiaalipalvelut	Ei	Sosiaali- ja terveyslautakunta	Koulujen ehkäisevä päihdetyö –ohjelma
Pyhäranta	ei nimettyä, sosiaalityöntekijä, Sosiaalitoimi	Ei	Ei	Ei
Pöytyä	Merja Männikkö, terveydenhoitaja / terveyden edistämisen yhteyshenkilö, Terveystoimi / kuntayhtymä	Ei	Terveyskeskus	Ei
Raisio	Arja Iho, johtava asiantuntija Sosiaali- ja terveyspalvelut	Ei	Ehk. päihde- ja mielen- terv.työn työryhmä	Toimintaohjelmaa valmistellaan
Salo	Katja Marjanen, ehkäisevän päihdetyöntekijä, Terveyspalvelut	75% kokonais-työajasta	Ehk.päihdetyön työryhmä / Hyte työryhmä vastaa	Ehkäisevän päihde- ja mielenterveystyön suunnitelma
Sauvo	Marja-Leena Lehdonvirta, terveydenhoitaja Terveystoimi	Ei	Ei	Ei
Somero	Ursula Mansikka, psykiatrinen sairaanhoitaja Perusturva / mielenterveys- ja päihdeyksikkö	Ei	Perusturvalautakunnan alainen työryhmä	Someron ehkäisevän päihde- ja mielenterveystyön suunnitelma
Turku	Niina Jalo / Jenni Tähtävuori suunnittelija Hyvinvointitoimiala	100% ja 70%	Ei	Ei
Uusi-kaupunki	Hanna Asikainen psykiatrinen sairaanhoitaja terveyspalvelut	Ei	Terveyslautakunta	Sisältyy hyvinvointikertomukseen
Vehmaa	Heli Antikainen-Pauna, hallinto- ja taloussuunnittelija, Keskushallinto	Ei	Kunnanhallitus	Ei

EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN TOTEUTTAMINEN KUNNISSA

Kuntien tuki ja ohjaus ehkäisevässä päihdetyössä on THL:n ja aluehallintovirastojen vastuulla. Ehkäisevän päihdetyön käytännön toteutuksesta ja erilaisista toimintamalleista on annettu suosituksia mm. kansallisessa ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelmassa. Toimintaohjelman mukaan ehkäisevää päihdetyötä tulee toteuttaa vaikuttaviksi havaituilla keinoilla ja menetelmillä. Tutkitusti vaikuttavia ehkäisevän päihdetyön menetelmiä ovat mm. alkoholin riskikäyttäjien mini-interventio sekä paikalliseen alkoholipolitiikkaan vaikuttava yhteistyössä elinkeinoelämän kanssa toteutettava PAKKA-toimintamalli. Lisäksi kuntien vastuulla on tiedon jakaminen päihteistä esimerkiksi koulujen päihdekasvatuksen avulla.

Kyselyssä kartoitettiin ehkäisevän päihdetyön yleisimpien toimintamallien toteuttamista ja niihin käytettävissä olevia resursseja. Erilliset kysymykset koskivat koulujen päihdekasvatusta tai päihdevalistusta, varhaista puuttumista alaikäisten päihdeidenkäyttöön, PAKKA-toimintamallia, savuttomuuden edistämistä, alkoholin ja rahapelaamisen puheeksiottoa ja mini-interventiota sekä vanhempien parissa tehtävää ehkäisevää päihdetyötä ja kunta-alaisten osallistamista ehkäisevään päihdetyöhön.

NUORTEN PÄIHDEKASVATUS JA PÄIHDEVALISTUS

Nuorten päihdekasvatusta toteutetaan kaikissa kyselyyn vastanneissa kunnissa. Nuorten päihdekasvatus on tyypillisesti koulujen ja/tai nuorisotyöntekijöiden vastuulla. 12 kunnassa ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö toteuttaa itse päihdekasvatusta. (Taulukko 4.)

Taulukko 4. Nuorten päihdekasvatuksen toteuttaminen kunnissa

	N	Prosentti
Koulut toteuttavat päihdekasvatusta itsenäisesti	19	95%
Nuorisotyöntekijät toteuttavat päihdekasvatusta	16	80%
Ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö toteuttaa päihdekasvatusta	12	60%
Ulkopuolinen taho toteuttaa päihdekasvatusta, mikä tai mitkä?	4	20%
Muu, mikä?	5	25%

Muita tahoja, joita päihdekasvatuksessa hyödynnetään ovat tukioppilastoiminnan Selvä elämä –ohjelma, EHYT ry:n ja Raide ry:n koulutukset ja paikalliset yhteistyöryhmät (esim. Ankkuri-tiimi). Turussa on koulujen päihdekasvatukseen kehitetty alakoulujen, paikallisten ammattikorkeakoulujen ja kaupungin ept-yhdysheiklöiden yhteistyöhön perustuva päihdekasvatusmalli.

ALAIKÄISTEN PÄIHITEIDENKÄYTTÖÖN PUUTTUMINEN

Kaikissa kunnissa puututaan jollain keinoin myös alaikäisten päihdekokeiluihin tai päihteidenkäyttöön. Puuttumisen mallit kuitenkin vaihtelevat suuresti. Monissa kunnissa hyödynnetään Valomerkki-mallia, jossa kaikki päihteidenkäytöstä kiinni jääneet nuoret ja heidän vanhempansa kutsutaan tapaamiseen. Turussa vastaavaa toimintaa tehdään osana Lasten ja nuorten poliklinikan Nuorisopoliklinikan toimintaa, lisäksi Nuorisopoliklinikalla toteutetaan alaikäisille päihdekokeilijoille varhaisen puuttumisen hoitomallia.

Taulukko 5. Alaikäisten päihdekokeiluihin puuttuminen

	N	Prosentti
Lastensuojelu vastaa puuttumisesta	18	90%
Kouluterveydenhuolto vastaa puuttumisesta	15	75%
Ankkuri-tiimi	11	55%
Valomerkki-malli	8	40%
Omin jaloin-malli,	3	15%
Muu, mikä?	5	25%

VANHEMPIEN JA HUOLTAJIEN HUOMIOIMINEN EHKÄISEVÄSSÄ PÄIHDETYÖSSÄ

Nuorten päihdekasvatukseen liittyy olennaisesti vanhempien ja huoltajien mukaan ottaminen ja koulujen vanhempainillat ovat tyypillinen keino asian hoitamiseen. Myös valomerkki-mallissa tai muissa vastaavissa malleissa huomioidaan huoltajat. Viime vuosina on yhä enemmän kuitenkin kiinnitetty huomiota vanhempien oman päihteidenkäytön huomioimiseksi mm. neuvoloissa ja muissa lasten ja perheiden palveluissa. Kyselyssä nousseita huomiota olivat mm:

”Valomerkissä on vanhemmat mukana lapsensa kanssa valomerkkikeskusteluissa. 7-luokkaisten vanhemmat täyttävät terveystietolomakkeen, jossa kysytään myös vanhempien päihteidenkäytöstä. Vanhemmat ovat myös mukana yläkoululaisen terveydentarkastuksessa.”

”Shl:n mukaisissa palvelutarpeen arvioissa ja asiakassuunnitelmissa, äitiysneuvolassa, neuvolan ikätarkastuksissa, lastensuojelussa, varhaisen puuttumisen malli on käytössä koko kunnassa.”

”Ennaltaehkäisevää työtä tekevä sairaanhoitaja on aloittanut elokuussa perheneuvolassa.”

”Vanhemmuuden tukemiseen kiinnitetään huomiota jo äitiys- ja lastenneuvoissa ja siitä eteenpäin kaikilla vanhempia / huoltajia kohtaavilla tahoilla: puheeksi otto, varhainen puuttuminen, asennevaikuttaminen, tukimahdollisuuksista tiedottaminen. Varhainen perhetyö!”

PUHEEKSIOTTO, MINI-INTERVENTIO JA SAVUTTOMUUSTYÖ

Terveydenhuollossa ja myös sosiaalipalveluissa ehkäisevää päihdetyötä toteutetaan ottamalla potilaan/asiakkaan alkoholinkäyttö, tupakointi, rahapelaaminen ja muu päihteiden käyttö puheeksi mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, toteuttamalla mini-interventiota eli lyhytneuvontaa perustason palveluissa ja palveluohjaamalla potilas/asiakas tarvittaessa erityispalveluihin tai esim. kolmannen sektorin tuen äärelle.

Mahdollisessa sote-uudistuksessa puheeksiottoon, lyhytneuvontaan ja savuttomuustyöhön liittyvä ehkäisevä päihdetyö siirtyy kunnilta maakunnan järjestämisvastuulle sote-keskusten ja muiden sote-palveluiden tehtäväksi. Kyselyn tavoitteena oli kertoittaa niitä resursseja, joita kunnissa tällä hetkellä on käytössä tähän työhön. Kovin konkreettisia vastauksia resurssikysymykseen ei saatu, sillä harvassa kunnassa on erikseen tähän työhön osoitettuja työntekijöitä.

Useimmissa kunnissa on koulutettu tupakasta-vieroitukseen terveysaseman terveydenhoitaja tai -hoitajia, jotka tekevät yksilötyötä tai ryhmäohjauksia muun työnsä ohessa.

15 kunnassa on koulutettu henkilöstöä päihteiden puheeksiottoon, 10 kunnassa myös rahapelaamisen puheeksiottoon. 8 kunnassa on päihdeyhdyshenkilö tai päihdehoitaja.

PAKKA-TOIMINTAMALLI JA YHTEISTYÖ ELINKEINOELÄMÄN KANSSA

Pakka-toimintamallia toteutetaan Varsinais-Suomessa vain Turussa ja Salossa. Raisiossa PAKKA-toimintamallin käyttöönottoa on alettu valmistelemaan. Muuta elinkeinoelämän yhteistyötä Varsinais-Suomen kunnat eivät tuoneet kyselyssä esiin.

KUNTALAISTEN OSALLISTAMINEN EHKÄISEVÄÄN PÄIHDETYÖHÖN

Perinteisessä raittiustyössä kuntalaisten osallistaminen ja mukaanotto työhön on ollut keskeinen osa käytännön työtä. Erilaiset tapahtumat, kampanjat ja yleisötilaisuudet ovat edelleen tärkeä osa ehkäisevää päihdetyötä, vaikka osallisuus ja kuntalaisten osallistaminen ovat kenties termeinä uusia.

12 kyselyyn vastannutta kuntaa kertoi osallistavansa kunnan asukkaita ehkäisevään päihdetyöhön. Tässäkin kysyttiin työhön käytettyjä resursseja, mutta lähinnä vastaajat nostivat esiin osallistamisen tapoja.

Resursseina mainittiin koulujen oppilashuolto, kouluterveydenhoitajat, erityisnuorisotyöntekijä, nuorisotoimi ja kolmas sektori.

Osallistamisen keinoina mainittiin:

- Ehkäisevän päihdetyön viikot, muut tapahtumat
- Koululaisten savuttomuuskisa
- Savuton kunta ja savuttomat tilat
- Päihteettömät tapahtumat, retket ja matkat
- Päihdetilannekysely osana toiminnan suunnittelua
- Huoli- ja pyydä apua -napit verkkosivuilla
- Seutulupalausuntomenettely uusien anniskelulupien myöntämiseen liittyen.

MUUT EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN TOIMINTAMALLIT

Ehkäisevässä päihdetyössä on paljon kuntakohtaisia vakiintuneita hyviä käytäntöjä ja paikallisia tai alueellisia toimintamalleja. Myös näitä pyrittiin kartoittamaan kyselyssä, jotta sote- ja makuvalmisteluun saataisiin tietoa hyvistä käytännöistä.

Paikalliset toimintamallit liittyivät tyypillisesti poikkihallinnolliseen yhteistyöhön. Yhteistyömuotona olivat esimerkiksi ehkäisevän päihdetyön viikon tapahtumat, jotka järjestetään yhteistyössä kunnan eri toimialojen, järjestöjen ja yhdistysten ja esimerkiksi seurakuntien kanssa.

Muita paikallisia toimintamalleja olivat:

- Verkkovinkkis –matalan kynnyksen anonyymi verkkopalvelu salolaisille nuorille www.verkkovinkkis.fi
- Päihdepelisäännöt <http://www.salo.fi/attachements/2015-06-26T14-02-39443.pdf>
- Halko-työryhmä, joka suunnittelee Turun alueen päihdekoulutuksia

4 MUU EHKÄISEVÄ TYÖ VARSINAIS-SUOMESSA

Viimeisenä osiona kyselyssä oli muu ehkäisevä työ kunnissa, josta eriteltiin koulukiusaamisen vastainen työ, vanhempien ja huoltajien tukeminen sekä ehkäisevä mielenterveystyö.

KOULUKIUSAAMISEN EHKÄISY

Koulukiusaamisen ehkäisyssä kunnat luottavat Kivakoulu-ohjelmaan, joka on käytössä 18 kyselyyn vastanneen kunnan alueella. Myös tukioppilastoiminta on suosittua, sitä on 14 kunnan alueella. (Taulukko 6.)

Taulukko 6. Miten kunnassanne toteutetaan kiusaamisen ehkäisytyötä?

	N	Prosentti
Kiva koulu –toimintamalli	18	90%
Tukioppilastoiminta	14	70%
Kummioppilastoiminta	11	55%
Rikos- ja riita-asioiden sovittelu	10	50%
Lions Quest -ohjelma	6	30%
Friends-ohjelma	5	25%
Askeleittain-ohjelma	1	5%
Koulurauhaa-malli	1	5%
PIKI-toimintamalli	1	5%
Muu, mikä?	3	15%

VANHEMPIEN TUKEMINEN

Vanhempien ja huoltajien tukemiseen useimmin mainittu keino oli koulujen vanhempainillat. 10 kuntaa mainitsi myös Lapset puheeksi –mallin.

Taulukko 7. Vanhempien tukeminen

	N	Prosentti
Koulujen vanhempainillat	20	100%
Lapset puheeksi – malli	10	50%
Ihmeelliset vuodet	10	50%
Voimaperheet	6	30%
Murkkufoorumi	4	20%
Muu ryhmätoiminta	2	10%
Muu, mikä? koulukohtaiset oppilashuoltoryhmät	1	5%

EHKÄISEVÄ MIELENTERVEYSTYÖ

Ehkäisevää mielenterveystyötä tai mielenterveyden edistämistyötä tehdään kunnissa monin tavoin. Esimerkiksi kuntien sote-palveluissa on helpotettu psykiatrisen sairaanhoitajan tavoitettavuutta: psykiatriselle sairaanhoitajalle pääsee matalalla kynnyksellä, ilman lääkärin lähetettä. Esiin tuotiin myös sosiaalisen kuntoutuksen ryhmät, ehkäisevää työtä tekevä sairaanhoitaja sekä lastenneuvolassa tarjottava Pysytään yhdessä- tapaaminen. Yksi keino mielenterveyden edistämiseen on Kuntaliiton tukema Arkeen voimaa –toiminta, jota toteutetaan ainakin Turussa ja Salossa.

”Kaikki lapsiperheet pääsevät mielenterveysyksikköön pysytään yhdessä tapaamiseen lapsen synnyttyä, tarjotaan lastenneuvolassa. (Parisuhde-tapaaminen). Lisäksi yksilö ensikäynnille saa varattua ajan sähköisesti erityispalveluyksikköön.”

”Psykiatriselle sairaanhoitajalle voi varata vastaanottoajan ilman lääkärin lähetettä esim. elämäntilannekriisin, päihdeongelman, mieliala- ja uni-ongelmien tai pitkäaikaisen psyykkisen sairauden vuoksi.”

”Psykologin palveluihin kuuluvat mm. alustavat psykologiset tutkimukset ja ohjaaminen jatko-tutkimuksiin, lapsiperheiden tuki eri elämäntilanteissa ja kasvatushaasteissa. Kaikenikäisten keskustelu- ja neuvontakäynnit elämäntilannekriiseissä.”

”Laaja-alaisesti katsottuna ehkäisevää mielenterveystyötä toteuttaa perusterveydenhuollon kaikki tehtäväalueet neuvola, koulu- ja opiskeluterveydenhuolto jne, ennaltaehkäisevä perhetyö, depressiohoitajat jne. Yksinäisille suunnattu ryhmä, jota mielenterveys- ja päihdeyksikkö ylläpitää kerran viikossa ”

Sote-palveluiden ulkopuolella tapahtuvaa mielenterveyden edistämistä tehdään myös paljon. Kyselyssä nostettiin esiin seurojen ja yhdistysten tuki: liikunta-, kulttuuri- ja muu harrastustoiminta edistää osaltaan mielen hyvinvointia. Tässä kohtaa nousi esiin myös kaikenlainen osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisääminen kunnissa, kuten asukastuvat, avoin päiväkotitoiminta, seura-kuntien kerhot ja muu yhteisöllisyyden lisääminen. Yhdessä kunnassa nostettiin esiin Mielenterveysseuran kanssa tehty yhteistyö ja Mielenterveyden ensiapu-koulutukset MTEA 1 ja MTEA2 eri ammattiryhmille.

5 YHTEENVETO

Varsinais-Suomen hyte-koordinaattoreille toteutetun kyselyn avulla saatiin kartoitettua Varsinais-Suomen kuntien ehkäisevää työtä alustavasti. Muutamien kuntien vastaukset jäivät puuttumaan, mutta liki 80 % kunnista vastasi kyselyyn.

Lähisuhdeväkivallan ehkäisyn osalta kuntien resurssit ja rakenteet työhön olivat hyvin niukat. Luotsi-koulutukset ovat kuitenkin lisänneet osaamista ja nostaneet asiaa myös paremmin esille kunnissa. 14 kuntaa eli puolet Varsinais-Suomen kunnista on nimennyt suosituksen mukaisesti lähisuhdeväkivallan ehkäisytöiden vastuuhenkilön.

Luotsi-koulutuksia on pidetty 16 kunnassa Varsinais-Suomessa, mutta kyselyssä vain seitsemän vastaajaa mainitsi Luotsi-mallin. Niin tästä kuin joistain muistakin vastauksista voidaan päätellä että kyselyyn vastanneet hyte-koordinaattorit ja muut henkilöt eivät aina tunne kuntansa ehkäisevän työn kokonaisuuksia. Muutama vastaaja toikin esiin että tietoa kunnan toiminnosta on vaikea saada, etenkin jos itse työskentelee eri sektorilla kuin ko. toiminta.

Lähisuhdeväkivallan ehkäisyn MARAK-toimintamalli on käytössä vain kahdessa kunnassa 27:stä. Niin MARAK-mallia kuin Luotsi-mallia tulisikin levittää koko maakunnan kattaviksi ja jatkaa työntekijöiden kouluttamista.

Ehkäisevän päihdetyön osalta resurssit ja rakenteet kunnissa olivat paremmalla tolalla kuin lähisuhdeväkivallan ehkäisyssä, mutta puutteita on edelleen. Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä velvoittaa kuntia nimeämään työstä vastaavan toimielimen. Tässä kyselyssä 13 kuntaa eli alle puolet Varsinais-Suomen kunnista on nimennyt virallisen kunnan toimielimen tai työstä vastaavan työryhmän. Vuonna 2016 tehdyssä kartoituksessa tulos oli parempi: 17 kuntaa oli nimennyt ehkäisevästä päihdetyöstä vastaavan toimielimen ja/tai toimielimen valtuuttama työryhmän. 14 kunnassa toimi tämän lisäksi ehkäisevää päihdetyötä käytännössä toimeenpaneva

monialainen työryhmä. Joko tilanne on selvästi huonontunut, tai vastaajilla ei ole ollut tietoa kunnan tilanteesta. Tähän kyselyyn eivät myöskään vastanneet täysin samat kunnat kuin 2016 tehtyyn kyselyyn.

Ehkäisevän päihdetyön vastuuhenkilön, koordinaattorin tai yhdyshenkilön osalta tilanne on kehittynyt hyvään suuntaan: Yhdyshenkilöitä on nimettynä lähes kaikissa kunnissa. Tässä kyselyssä vain yksi kunta ei ollut nimennyt ehkäisevän päihdetyön vastuuhenkilöä. Vuonna 2016 aluehallinto-viraston kartoituksessa vain 56% kunnista oli nimennyt vastuuhenkilön.

Ehkäisevän päihdetyön toiminnassa korostui lasten ja nuorten kanssa tehtävä työ. Ennaltaehkäisevää työtä kouluissa, nuorisotyössä ja järjestöjen toiminnassa tehdään paljon. Nuorten päihdekokeiluihin ja päihteidenkäyttöön puuttuminen mahdollisimman varhain toteutuu myös osana ehkäisevää päihdetyötä useimmiten lastensuojelun vastuualueena. Tulevissa sote- ja maku-uudistuksissa onkin tärkeää varmistaa ne yhteistyörakenteet, joita kuntiin jäävien toimintojen ja sote-palveluiden mukana maakuntaan siirtyvien toimintojen välille tarvitaan esimerkiksi juuri alaikäisten päihdekokeilijoiden ja heidän perheidensä kanssa tehtävässä työssä.

Sote-palveluissa, erityisesti terveydenhuollossa tehtävä ehkäisevän päihdetyö kuten puheeksiotto, mini-interventio tai savuuttomuustyö, ei nykyisellään aina toteudu suositusten mukaisesti. Tuleva sote-uudistus siirtää tehtävät maakunnan järjestämisvastuulle mikä todennäköisesti yhtenäistää käytäntöjä.

Kyselyssä kartoitettiin pintapuolisesti myös muita kuntien ehkäisevän työn muotoja, kuten mielen-terveyden edistämistä, koulukiusaamisen ehkäisyä sekä vanhemmuuden tukemista.

LIITE 1

KYSELYLOMAKE KUNNILLE

Kysely kuntien hyte-koordinaattoreille Ehkäisevä työ kunnissa 2018

Tämän kyselyn tarkoituksena on kartoittaa Varsinais-Suomen kunnissa tehtävää ehkäisevää työtä ja siihen käytettävissä olevia kuntien resursseja. Kysely keskittyy erityisesti ehkäisevään päihdetyöhön ja lähisuhdeväkivallan ehkäisyyn.

Kyselyn vastauksia hyödynnetään Varsinais-Suomen sote- ja maku-muutosorganisaation valmistelutyössä, tulevan maakunnan ehkäisevän päihdetyön/ väkivallanehkäisytyön asiantuntijatuen suunnittelussa ja sote-palveluntuottajien sopimusohjauksen suunnittelussa. Kyselyn tarkoituksena on varmistaa, että nykyiset ehkäisevän päihdetyön/väkivallanehkäisytyön hyvät käytännöt ja toimivat paikalliset toiminta- ja yhteistyömallit eivät katoa uusissa maakunta ja sote-rakenteissa.

1. Kunta

2. Vastaaja

3. Kuka toimii kunnassanne väkivallan ehkäisytyön koordinaattorina tai vastuuhenkilönä?

Nimi	
Ammattinimike	
Toimiala	
Sähköposti	

4. Onko väkivallan ehkäisytyön koordinaattorille määritelty työhön käytettävää työaikaa?

Ei

Kyllä, paljonko? _____

5. Onko kunnassanne tehty (lähisuhde)väkivallan ehkäisytyön suunnitelma?

Ei

Sisältyy muuhun suunnitelmaan tai strategiaan, mihin?

Kyllä

6. Miten ja millä resursseilla kunnassanne toteutetaan lähisuhdeväkivallan ehkäisyyn liittyviä toimintamalleja (esim. LUOTSI) tai lähisuhdeväkivaltaan liittyvää tukea (esim.Trappan)?

7. Kuka on kuntanne ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö?

Nimi	
Ammattinimike	
Toimiala	
Sähköposti	

8. Onko ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilölle määritelty ept-asioihin käytettävissä olevaa työaika?

- Ei
 Kyllä, paljonko? _____

9. Onko kuntaanne nimetty ehkäisevästä päihdetyöstä vastaavaa toimielintä?

- Ei
 Kyllä, mikä? _____

10. Onko kunnassanne tehty ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelma tai strategia?

- Ei
 Sisältyy muuhun ohjelmaan tai strategiaan, mihin?
 Kyllä (lisää www-linkki, jos mahdollista)

11. Miten kunnassanne toteutetaan nuorten päihdekasvatusta tai päihdevalistusta

- Ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö toteuttaa päihdekasvatusta
 Koulut toteuttavat päihdekasvatusta itsenäisesti
 Nuorisotyöntekijät toteuttavat päihdekasvatusta
 Ulkopuolinen taho toteuttaa päihdekasvatusta, mikä tai mitkä?
 Muu, mikä?

12. Miten kunnassanne puututaan alaikäisten päihteidenkäyttöön?

- Kouluterveydenhuolto vastaa puuttumisesta
 Lastensuojelu vastaa puuttumisesta
 Valomerkki-malli, ketkä toteuttavat?
 Omin jaloin-malli, ketkä toteuttavat?
 Ankkuri-tiimi, ketkä toteuttavat?
 Muu, mikä?

13. Miten kunnassanne toteutetaan yhteistyötä elinkeinoelämän toimijoiden kanssa päihdehaittojen vähentämiseksi?

- PAKKA-toimintamalli
- Muu, mikä?

14. Miten ja millä resursseilla kunnassanne toteutetaan savuttomuuden tukemista ja nikotiinituotteista vieroitusta?

- Ei erikseen määritelty resurssia
- Tupakastavieroitushoitaja, millainen työaikaressurssi?
- Muu, mikä?

15. Millä resursseilla kunnassanne toteutetaan päihteiden ja rahapelaamisen puheeksiottoa ja alkoholinkäytön mini-interventioa?

- Ei erikseen määriteltyä resurssia
- Terveydenhuollon henkilöstöä on koulutettu alkoholin puheeksiottoon ja mini-interventioon
- Terveydenhuollon henkilöstöä on koulutettu rahapelaamisen puheeksiottoon ja mini-interventioon
- Päihdeyhdyshenkilö tai hoitaja, millainen työaikaressurssi?
- Muu, mikä?

16. Miten kunnassanne huomioidaan vanhemmat ja huoltajat ehkäisevässä päihdetyössä?

17. Miten ja millä resursseilla kunnassanne osallistetaan kunnan asukkaita ehkäisevään päihdetyöhön?

18. Mitä muita toimintamalleja ja hyviä käytäntöjä kuntanne ehkäisevässä päihdetyössä toteutetaan?

19. Miten kunnassanne toteutetaan kiusaamisen ehkäisytyötä?

- PIKI-toimintamalli
- Friens-ohjelma
- Askeleittain-ohjelma
- Lions Quest -ohjelma
- Kiva koulu -toimintamalli
- Koulurauhaa-malli
- Tukioppilastoiminta
- Kummioppilastoiminta
- Rikos- ja riita-asioiden sovittelu
- Muu, mikä?

20. Mitä toimintamalleja kunnassa käytetään vanhempien ja huoltajien tukemiseksi?

- Koulujen vanhempainillat
- Lapset puheeksi – malli
- Murkkufoorumi
- Ihmeelliset vuodet
- Voimaperheet

Muu ryhmätoiminta

Muu, mikä?

21. Miten kunnassanne toteutetaan ehkäisevää mielenterveystyötä? (muut kun edellä mainitut toimintamallit)

22. Jäikö jotain kysymättä? Mitä muuta haluat tuoda esiin liittyen kuntanne ehkäisevää työhön?

